

УДК [378.013.2:351.851](477)

Ольга Ігорівна БЕЗПАЛОВА,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2886-695X>*

ОРІЄНТАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ПРОЗОРОСТІ ТА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Одним із нагальних проблемних питань, що наразі стоять перед закладами вищої освіти, є вироблення дієвих механізмів реагування на випадки корупції в освітній та науковій сферах, недостатня прозорість та чесність у сфері освіти, недотримання етичних принципів та принципів академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу, випадки дискримінації осіб, що беруть участь в освітньому процесі, тощо. У результаті це завдає шкоди репутації закладу вищої освіти та його авторитету. Вирішення наведених вище проблемних питань дозволить створити умови для забезпечення високої якості освітніх програм та наукових досліджень, підвищення рівня як державного, так і міжнародного фінансування. Зважаючи на це, сьогодні важливого значення набуває запровадження етичних стандартів, які б належним чином регулювали відносини між стейкхолдерами, зокрема викладачами і студентами.

Перш за все, варто зазначити, що дотримання вимог академічної доброчесності включає в себе дві складові: 1) правове регулювання дотримання вимог доброчесності в закладах вищої освіти, зміст якого складають законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, внутрішньо управлінські нормативні документи конкретних закладів вищої освіти, положення яких визначають ключові вимоги до виконання освітніх та науково-дослідних завдань, встановлюють процедурні питання, пов'язані із застосуванням системи санкцій або притягненням до юридичної відповідальності за порушення вказаних норм; 2) морально-етичні норми, призначення яких полягає у формуванні у викладачів та студентів такого світогляду (системи переконань та цінностей, стандартів професійної поведінки), в межах якого порушення вимог академічної доброчесності, зокрема порушення норм інтелектуальної власності або авторських прав, є неприпустимими та ганебним фактом. Слід звернути увагу, що досягнення високої ефективності наведених складових дотримання вимог академічної доброчесності може бути можливим виключно у разі їх зваженого поєднання та одночасного використання. Так, лише у результаті впровадження морально-етичних норм у світогляд викладачів та студентів дозволить створити умови для неухильного дотримання ними приписів відповідних нормативно-правових актів.

До числа ключових принципів морально-етичної поведінки усіх учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти слід віднести такі: достовірність, чесність, прозорість, справедливість, порядність, повага до інших учасників, колегіальність, довіра, підзвітність, рівність та забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків, розвиток особистості, соціальна відповідальність. Дотримання вказаних принципів дозволяє упорядкувати правила поведінки усіх учасників освітнього процесу, розробити дієвих механізм їх взаємодії, створити рівні умови для отримання освіти, унеможливити випадки неправомірної та безпринципної поведінки, не допустити прикладів втягнення до будь-яких дій кримінального характеру.

Морально-етичні норми, дотримання яких є невід'ємною умовою забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти, складаються із вимог, що висуваються до викладачів, та вимог, що висуваються до студентів.

Що стосується викладачів, то під час оцінювання рівня знань або результатів наукової роботи студентів викладач зобов'язаний добросовісно реагувати на всі випадки недоброчесності з боку студентів, а саме: плагіат, фальсифікація, списування, маніпулювання даними, надання студентом чужої наукової роботи замість власної, підробка результатів екзаменів або заліків, підписів або довідок, придбання чужих письмових наукових робіт, написання письмових робіт за грошову винагороду тощо. У той самий час викладач зобов'язаний створити умови, необхідні для отримання студентом нових знань; забезпечити дотримання принципу нерозголошення конфіденційної інформації (інформації про академічні оцінки та якість письмових робіт студента, обговорення академічної успішності конкретного студента, санкцій, що застосовуються до студента за порушення вимог академічної доброчесності, за виключення випадків, передбачених законодавством), чітко окреслювати очікувані результати, встановлювати чітку систему перевірки знань, демонструвати дотримання принципів академічної доброчесності на власному прикладі тощо. Особлива увага з боку закладів вищої освіти, зокрема керівництва та науково-педагогічного складу, має приділятися забезпеченню дотримання етичних стандартів наукової діяльності.

Відповідно, студенти зобов'язані підходити до виконання завдань ретельно, чесно та самостійно, неухильно дотримуватись етичних стандартів та принципів взаємоповаги, поводитись неупереджено та справедливо один з один та з викладачами, не допускати грубої поведінки або приниження інших, оскільки своїми діями вони виправдовують хорошу репутацію конкретного закладу вищої освіти.

Реалізація вимог прозорості в діяльності закладів вищої освіти передбачає формування та дотримання стандартів відношення до професій, викладачів, управлінського персоналу, колег та студентів. Комплексне поєднання та системне використання вказаних стандартів дозволяє побудувати оптимальну етичну поведінку усіх учасників освітнього процесу, забезпечити усвідомлення необхідності колективної відповідальності за дотримання принципів доброчесності.

У рамках забезпечення дотримання вимог прозорості та академічної доброчесності важливого значення набуває недопущення корупційних проявів, зокрема конфлікту інтересів. Так, неприпустимою є участь викладача у керівництві науковими роботами, оцінюванні наукових робіт, прийомі екзаменів у членів сім'ї, близьких друзів та ділових партнерів; отримання викладачем подарунків або послуг від студентів в обмін на надання послуг академічного характеру, що безпосередньо пов'язані з освітнім процесом або підготовкою та керівництвом науковими роботами (у тому числі вимоги щодо надання такого роду послуг). До найбільш поширених форм корупції у закладах вищої освіти, прояви яких здійснюють негативний вплив на дотримання вимог прозорості та академічної доброчесності, можна віднести такі: нецільове використання бюджетних коштів; отримання грошової та матеріальної винагороди під час складання заліків та екзаменів; надання неофіційно оплачуваних консультацій студентам; непрозорий процес набору науково-педагогічного персоналу, коли наймання на службу та просування нею засновані не на професійних якостях та перевагах кандидата; створення фіктивних приватних закладів вищої освіти без їх фактичної участі в освітній діяльності; незаконні оплати за публікації у рецензуємих наукових журналах або оплати за публікації, в підготовці яких автор не брав участь; покупка дисертаційних робіт, що потім видаються за власний науковий доробок; непрозорий розподіл грантів на наукові та дослідницькі проекти; корупція, пов'язана з насильством (зокрема, сексуальні переслідування та домагання, шантаж жертв насильства) тощо.

Підсумовуючи викладене вище, хотілося б зазначити, що невід'ємною умовою функціонування закладу вищої освіти в нових реаліях сьогодення є забезпечення неухильного дотримання фундаментальних етичних принципів професійної та суспільної діяльності. З цією метою у закладах вищої освіти повинна вживатися ціла низка заходів, а саме: а) розробка та пропагування чітких правил та норм академічної доброчесності, а також вироблення дієвих механізмів їх дотримання; б) поширення окремих аспектів прозорості та академічної доброчесності серед працівників закладу вищої освіти та студентів; в) систематично ознайомлювати членів академічної спільноти зі стандартами академічної доброчесності та очікуваними результатами такої правомірної поведінки; г) запроваджувати неупереджену системи реагування на випадку порушень академічної доброчесності.

Одержано 02.02.2021